

RAZVIJANJE VJEŠTINA NEVLADINIH ORGANIZACIJA

Osnovna obuka u programima akcija za lokalni okoliš

REGIONALNI CENTAR ZA OKOLIŠ
za centralnu i istočnu Evropu

RAZVIJANJE VJEŠTINA NEVLADINIH ORGANIZACIJA

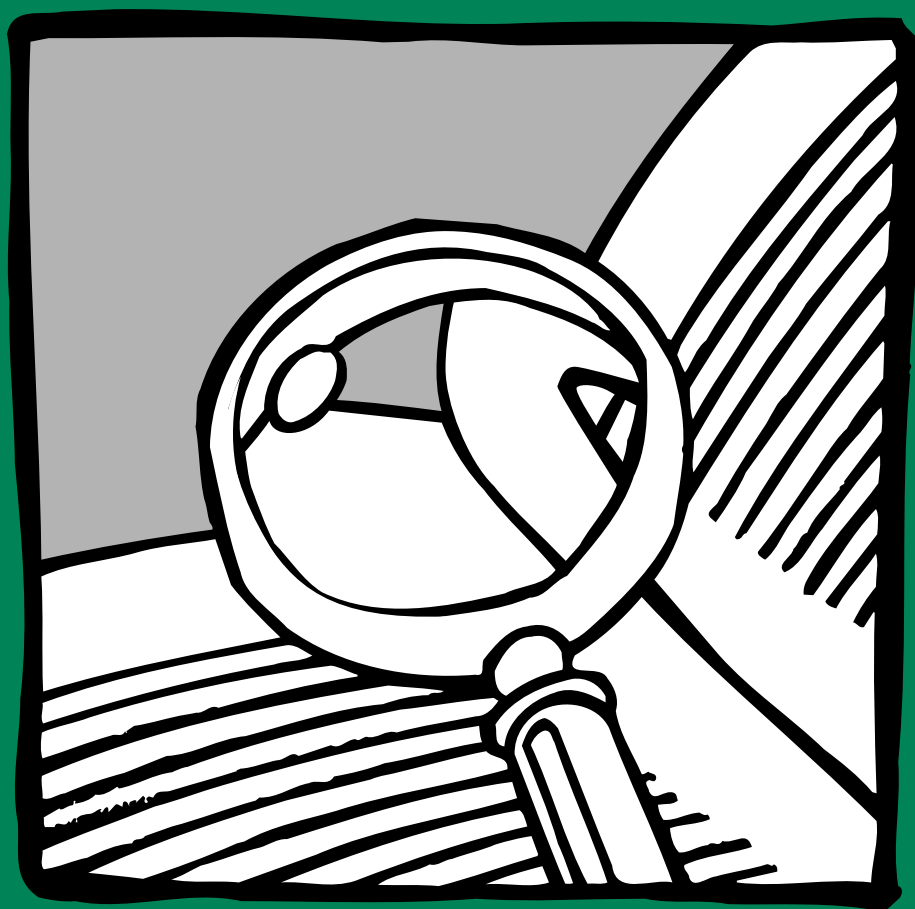
Osnovna obuka u programima akcija za lokalni okoliš

Napisali:
AGATA MIAZGA i BEATA WISZIENEVSKA

REGIONALNI CENTAR ZA OKOLIŠ
za centralnu i istočnu Evropu

Tematski materijal	5
Pregled	7
Dnevni red	9
Metod za obuku	27
Metod 1: SWOT Analiza	29
Metod 2: Zadaci sa studiranjem određenog slučaja	30
Metod 3: Uzrok i efekti	31
Metod 4: Razvijanje stabla	32
Metod 5: Ko i kako	33
Metod 6: Analiza kriterija	34
Dnevni red za radionicu sa primjerima	35

Tematski Materijal

Pregled

Uvod

Ciljevi

Glavni cilj osnovne obuke u razvoju akcionih programa za lokalni okoliš (LEAP) je da obezbjeđi pregled LEAP procesa za one koji su zainteresovani da startuju LEAP u vlastitoj zemlji. Obuka bi trebala biti naročito korisna za predstavnike zajednice koji su zakonski obavezni da razviju LEAP.

Definicije

LEAP je proces učešća za lokalnu zajednicu. Program obezbjeđuje forum za sastavljanje raznolike grupe pojedinaca — koju ćemo nazvati “grupa sudionika”. Ovi pojedinci rade zajednički tokom perioda od 12 do 24 mjeseca — u partnerstvu sa lokalnom vladom — da se slože oko zajedničkih prioriteta i akcija vezanih za probleme sa okolišem u svojoj zajednici. Međutim, isti ili pomalo modificiran proces može uspješno biti korišten na drugim nivoima uprave (provincijalnim, okružnim, itd.).

Grupa sudionika uključuje predstavnike ključnih organizacija i institucija, stručnjaka za pitanja okoliša, kao i pojedinaca koji izvršavaju ciljeve LEAP projekta pod postepenim vodstvom.

LEAP koraci

LEAP počinje opisom postojeće situacije, praćenom identifikacijom i evaluiranjem problema vezanih za okoliš. Ova detaljna evaluacija problema vezanih za okoliš obezbjeđuje čvrste osnove za postavljanje prioriteta i potragom za adekvatnim rješenjima.

Sljedeći korak je da se odrede dugoročni ciljevi koje treba postići u zajednici (formulacija vizije za buduće strateške ciljeve). Zatim je potrebno detaljno opisati šta je zaista potrebno za postizanje ovih strateških ciljeva (identifikacija specifičnih ciljeva i konkretnih akcija vezanih za prioritetne probleme). Rezultat ovih koraka je širok opis planiranih akcija, kompletiranih u LEAP dokumentu koji služi kao vodič za poboljšanja okoliša u zajednici i koji pomaže saradnju između različitih tijela koji ga implementiraju.

Reference za druge teme

LEAP se usko veže za druge aktivnosti, kao što su održivi programi razvoja, Lokalni dnevni red 21 i Sisteme lokalnog menadžmenta vezanog za okoliš. Mnogi od ovih programa dijele slične metodologije, zasnovane na pristupu sa strateškim planiranjem i sa širokim osloncem na učešće svih strana u procesu. Njihove razlike uglavnom nastaju od obima pitanja koja razmatraju i/ili strukture menadžmenta procesa (npr. odnos između lokalnih vlasti, grupe sudionika i lokalne jedinice za koordinaciju).

Ciljne grupe

Postoje dvije jasno različite ciljne grupe koje mogu direktno imati koristi od ove obuke: predstavnici regionalnih, oblasnih i lokalnih vlasti, kao i predstavnici nevladinih organizacija koje su zainteresovane da usko sarađuju sa vlastima u razvoju LEAPa.

Ovaj modul obuke ne treba da služi kao metodološki kurs za buduće trenere. To je više dizajnirano kao materijal za vođe unutar zajednice koji žele da razviju LEAP unutar svoje zajednice, kombinirajući znanje stečeno od obuke sa lokalnim stručnjacima i uzimajući u obzir specifičnosti njihovih zajednica.

Cilj vodiča

Primjenom LEAP metodologije, željeli bi smo da pomognemo lokalnim vođama u prevazilaženju zajedničkih izazova s kojim se susreću u postupanju sa lokalnim okolišem.

- **Slaba saradnja između različitih učesnika**
LEAP bi trebali voditi raznolike grupe sudionika kako bi se poboljšao redovan kontakt između različitih interesnih grupa.
- **Nedovoljna podrška javnosti za akciju u okolišu**
LEAP je zasnovan na zajedničkim naporima edukacije javnosti i osiguranja njihovog doprinosa najozbiljnijim problemima i rješenjima. Dobro obavještena i angažovana javnost će prije učestvovati implementirajući akcije.
- **Fragmentiran pristup menadžmentu okoliša**
Menadžment okoliša se u mnogim zajednicama često obavlja na ad-hok principu. LEAP obezbjeđuje metod za obuhvatnu analizu menadžmenta, problema i rješenja za okoliš, kako bi se moglo pristupiti njihovom rješavanju. To je obuhvaćeno u jednom dokumentu koji obezbjeđuje okvir za opšte postupanje i upravljanje okolišem.
- **Nedovoljni resursi za rješenje problema**
LEAP uključuje procjenu problema sa okolišem i razvoj akcionog plana koji identifikuje načine da se pristupi najhitnijim problemima sa okolišem, i ukoliko je moguće, obezbjeđuje najveći povrat investicije.
- **Nedovoljno poštivanje zakona**
LEAP obezbjeđuje okvir za pomoć zajednicama da bi se inkorporirali zahtjevi državnih i EU zakona i regulative vezane za okoliš. U nekim zemljama gdje je LEAP obavezan po zakonu, sam razvoj LEAPa pomaže u postizanju pridržavanja državnih zakona.

Nedovoljan kapacitet da bi se iskoristili postojeći fondovi

LEAP može biti korišten kao metod za sistematsku implementaciju velikih investicija bez stvaranja organizacionih i finansijskih uskih grla u zajednici.

Vještine koje treba razviti

Obuka će obezbjediti učešće sa vještinama i znanjem potrebnim za razvoj LEAPa u vlastitim regijama, oblastima ili zajednicama.

U cijelini, radionica će razviti učesnike, vještine i mogućnost razmišljanja na sistematski i strateški način. Naročito, učesnici će biti obučeni kako da organiziraju proces razvijanja LEAPa, sa širokim učešćem javnosti. Proces se fokusira na uspostavljanje grupe sudionika i koordinacije razvoja procesa LEAPa.

Također će naučiti da u praksi primjene analize SWOTa, problemskog stabla, stabla ciljeva i analize kriterija za odabir prioriteta.

Konačno, naučiće da upravljaju procesom strateškog planiranja pod teškim uvjetima (nedostatak podataka, slabi raspoloživi resursi, itd.).

Sadržaj

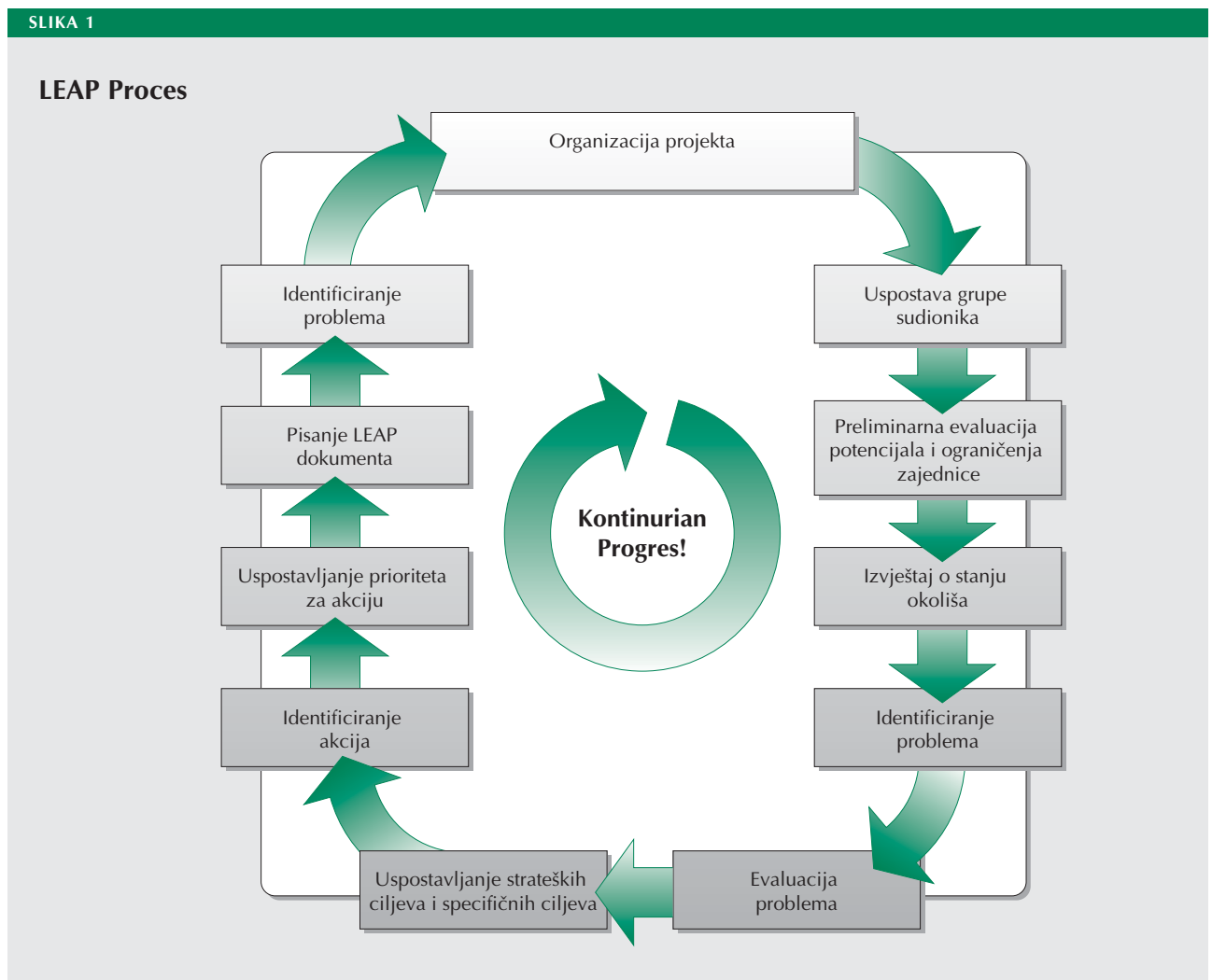
Obuka predstavlja osnovne principe strateškog planiranja, što sve zajedno služi kao osnova za LEAP metodologiju i praktične metode kako ih primijeniti na planiranje okoliša sa učešćem javnosti.

Obuka

Kičma obuke će biti dijagram LEAP procesa (slika 1), koji predstavlja korake LEAPa po redu kojim će se razmatrati tokom obuke. Učesnici će također primiti primjere (pogledajte dodatak 1) zamišljenog grada koji će služiti kao osnova za objašnjenje svakog od koraka LEAP procesa. Svaki korak procesa će biti detaljno opisan na odvojenim materijalima koji će se dijeliti tokom sjednice. Jednostavniji seminari će biti praćene diskusijama, dok će malo kompleksniji seminari biti praćeni vježbama.

Dnevni red

Dnevni red koji je priložen odgovara obuci koja traje otprilike dva i po dana, ali obuka bi mogla biti podjeljena na mnogo različitih načina. Opis svake obuke prati dnevni red.

Prvi seminar — Organizacija projekta

Za razvijanje programa zaštite okoliša sa LEAP metodologijom potrebno je jedna do dvije godine. To je proces u kojem grupa sudionika prolazi kroz cijeli LEAP proces, sastavljen od 10-12 jednodnevnih radionica. Kako bi se osiguralo da se proces gradi na trudu grupe sudionika, da se implementira efikasno i da slijedi raspored, potrebno je uspostaviti okvir za koordinaciju projekta. Zavisno od veličine zajednice, obima projekta i lokalnih preduslova, može biti uspostavljena formalna koordinaciona jedinica koja bi se sastojala od jedne ili više osoba. Uloga koordinacije projekta može biti pokrivena i članom iz grupe sudionika ili vanjskog savjetnika, predstavnika lokalnih vlasti ili kombinacijom svo troje. Zadaci koordinacione jedinice uključuju:

- Pisanje periodičnih progres izvještaja i prezentiranje grupi sudionika;
- Vođenje LEAP ureda (npr. javljanje na telefon i odgovaranje na pitanja, vođenje budžeta projekta, iznajmljivanje stručnjaka);
- Uspostavljanje LEAP sistema informacija i objavljivanja (npr. web stranica, obavještenja za javnost, sastanci, ankete, javni događaji - pogledajte sliku 2);
- Verifikacija i protokolisiranje dokemntacije; i
- Organiziranje sastanaka grupe sudionika (pogledajte marginu).

Diskusija

Nakon prezentacije, dobro je održati petnaestominutnu diskusiju, o tome kako učesnici vide organizaciju projekta u njihovoj zajednici/provinciji. Posebna pažnja treba da se obrati na: Strukturu koordinacione jedinice; uspostavu sistema saradnje između koordinacione jedinice, lokalnih vlasti i grupe sudionika; i metode javnog obavještanja i promocije projekta.

Drugi seminar — Uspostava grupe sudionika

Što su u kompoziciji grupe sudionika tačnije zastupljene različite interesne grupe lokalne zajednice, to su šanse za uspjeh projekta veće. Pogledajte sliku 4 sa savjetima kako pozvati pojedince na učešće u radu grupe sudionika.

Esencijalno je važno da informacije o anagažovanju u grupi sudionika budu široko objavljene tako da svi iz zajednice imaju mogućnost da se uključe u rad grupe sudionika, ili barem da dođu na njene inicijalne početne sastanke. Ovo se, na primjer, može učiniti preko oglasa u lokalnim medijima ili postera na javnim mjestima. Pored toga, pojedinim institucijama i osobama se isplati poslati i pojedinačne pozivnice na prvi sastanak. Osobe zainteresovane za rad u LEAPu će se po prvi put zajedno sastati na prvom sastanku, tokom kojeg će projekt biti prezentiran i grupa sudionika uspostavljena. Prva radionica grupe sudionika može biti organizovana odmah nakon prvog sastanka. Radionica bi mogla biti posvećena preliminarnim evaluacijama potencijala i ograničenja zajednice (pogledajte Seminar 3). Međutim, pored ili umjesto predložene radionice, mogu se obraditi i druge teme (npr. pogledajte pravila grupe sudionika, radni plan).

Da bi se napravio prvi sastanak, interesantniji i privlačniji za veću publiku, ozbiljno se isplati razmotriti organizovanje nekog, čak i manjeg društvenog događaja (npr. festival organske hrane, takmičenje u dizajnu logotipa programa, ili školsku pozorišnu priredbu na temu okoliša).

LEAP i javnost

Javno učešće je ključni element LEAPa. Javnost ne bi trebala biti samo informirana o projektu, nego i biti angažovana na različitim projektnim događajima (kao što su natjecanja, izleti, državne i međunarodne kampanje itd). Ovo će smanjiti opasnost otuđivanja grupe sudionika od zajednice, koji bi mogli izgubiti osjećaj za vrijednosti i vjerovanja zajednice. U isto vrijeme, to će pomoći da se poboljša ekološka svijest zajednice.

Diskusija

Nakon prezentacije, trebalo bi održati petnaestominutnu diskusiju koja bi se primarno fokusirala na:

- Sastav grupe sudionika;
- Širenje informacija o prvom sastanku i pozivnice pojedinim predstavnicima u grupu sudionika; i
- Program inicijalnog sastanka, uključujući pozvane goste, govornike, i organizaciju događaja.

Seminar 3 — Preliminarna evaluacija potencijala i ograničenja zajednice

Jedan metod evaluacije potencijala i ograničenja zajednice je **SWOT analiza**. SWOT radionica može biti dobro zagrijavanje za grupu sudionika prije težih koraka LEAP procesa. To također pomaže članovima grupe sudionika da se identifikuju unutar zajednice i da se integriraju u individualnu grupu. Rezultati ove radionice obezbjeđuju dobru osnovu za Izvještaj o stanju okoliša (pogledajte seminar 4).

Prednosti i *Slabosti* se uopšte smatraju “internim” unutar zajednice, dok se *Prilike* i *Prijetnje* smatraju “vanjskim”. Važno je evaluirati i unutarnje prednosti i slabosti vaše zajednice, kao i vanjske sile koje na njih utiču. Na primjer, visoka ekološka svijest zajednice i naseljenost mogu biti smatrane internim prednostima, dok je raspoloživost kredita ili donacija za institucije koje se bave okolišem vanjska prilika. U drugu ruku, slaba ekološka svijest članova zajednice može se smatrati internom slabošću, i nedostatak državne finansijske potpore za opštinske programe može se smatrati vanjskom prijetnjom. Jednostavna SWOT analiza, zasnovana na Belograchik-skom (Bugarska) LEAPu data je na slici 4.

Organizovan je sastanka grupe sudionika

Raspored svih sastanaka grupe sudionika bi trebao da se odredi na samom početku projekta i da se što je moguće bolje poštuje. Pojedine pozivnice svim članovima grupe sudionika se šalju prije svakog sastanka. Sastanci bi trebali da imaju konkretne ciljeve i ne bi trebali davati osjećaj učesnicima da tamo gube vrijeme. Članovi grupe sudionika bi također trebali imati mogućnost da se odmore nakon svog volonterskog rada tokom sastanaka. Zbog toga, preporučuje se da se nakon nekih od sastanaka organizuju i društveni događaji.

SLIKA 2

Interesne grupe koje treba razmotriti prilikom formiranja grupe sudionika

- Lokalne vlasti (opštinski savjetnici, službenici i sl.) i administracija vlade (npr. specijalizovana tijela kao što je agencija ili inspektorat za zaštitu okoliša);
- Škole, koledži i druge obrazovne institucije;
- Ne-vladine organizacije (npr. državne, regionalne ili lokalne organizacije, akademske asocijacije, omladinske organizacije, društveni klubovi);
- Bolnice i druge zdravstvene ustanove, uključujući veterinarske službe;
- Lokalni poslovni krugovi (npr. industrija, energetska-proizvodna postrojenja, usluge, privredne komore, poslovni klubovi, farmeri).

SWOT analiza

- Prednosti
- Slabosti
- Prilike
- Prijetnje

SWOT analiza bi trebala da pokrije barem neka od područja:

- Prirodne uslove u okolini (prirodni teren okoliša, biološka raznolikost, prirodni resursi, turizam, prirodna bogatstva, itd.);
- Ljudski potencijal (raspoloživost kvalifikovane ili jeftine radne snage, pojedinačno angažovanje unutar populacije, uključenost stanovništva u pitanja zajednice, razvoj socijalnih i kulturnih veza, itd.);
- Tehnička infrastruktura (stanje puteva, postrojenja za skupljanje i preradu otpadnih voda, snadbjevanje vodom, pristup prirodnom gasu, itd.);
- Ekonomski potencijal (razvijenost specifičnih grana industrije, zemljoradnje, trgovine, budućih trendova, dolazak investitora, ekonomski nivo populacije, itd.).

SLIKA 3

SWOT analiza Belogradchik-a

Interni faktori

PREDNOSTI

- Jedinствena prirodna obilježja od državne i međunarodne važnosti;
- Nezagaden i neoštećen prirodni okoliš sa puno šume;
- Obavezanost opštinskog vodstva da promovira turizam zasnovan na lokalnom prirodnom bogatstvu;
- Nepostojanje značajnih industrijskih zagađivača na području opštine;
- Postojanje prirodno-naučnog muzeja sa kvalifikovanim osobljem.

SLABOSTI

- Nedostatak sredstava unutar zajednice;
- Kanalizacioni ispust lociran unutar grada;
- Nedovoljni resursi pitke vode;
- Čubanje životinja na neodgovarajućim lokacijama;
- Veliki kanalizacioni i otpadni sistemi;
- Postojeće smetlišta nije u skladu sa zakonskim propisima

Vanjski faktori

PRILIKE

- Državna politika koja podržava razvoj turizma;
- Zajednica je dio sjeverozapadne planske regije, koja je cilj posebnog državnog programa ekonomske podrške;
- Na snazi je Zakon o fabrikama lijekova;
- Donatori su dali prioritet finansiranju transgraničnih projekata u zemlji.

PRIJETNJE

- Kontinuirana zavisnost od centralne vlade;
- Kontinuirana marginalizacija Romskih manjina;
- Fokusanje donatorske pažnje na velike opštine u državi.

Seminar 4 — Izvještaj o stanju okoliša

Evaluacija potencijala i ograničenja zajednice obavljena tokom prethodne sjednice obezbjeđuje dobar početak za procjenu okoliša u vašoj zajednici. Rezultati ovih procjena su subsekventno tome sastavljeni u **Izvještaj o stanju okoliša**. Kada se analizira stanje okoliša, važno je razmotriti ne samo pitanja koja se tiču prirodnog okoliša, nego i kvalitet života lokalnog stanovništva, kao i društvene i ekonomske procese koji se odvijaju u zajednici.

Izvještaj o stanju okoliša bi trebao uključivati:

- Određivanje granica područja koje će biti obuhvaćeno LEAPom;
- Listu prirodnih i izgrađenih bogatstava, uključujući osjetljiva područja;
- Evaluacija javnih dobara, zajedno sa kapacitetom infrastrukture i efektivnosti (npr. pogoni za preradu otpadnih voda);
- Veze između društvenih, ekonomskih i ekoloških pitanja; i
- Analiza pravnih obaveza.

Dobra analiza trenutnog stanja lokalne zajednice može pomoći u identifikaciji problema sa okolišem i ukazati na korisna rješenja.

Diskusija

Nakon prezentacije, trebalo bi održati petnaestominutnu diskusiju o obimu i sadržaju Izvještaja o stanju okoliša, kao i praktičnim aranžmanima za poštivanje i kompletiranje izvještaja (ko bi trebao napraviti nacrt izvještaja i na osnovu čega).

Seminar 5 — Identifikacija problema

Tokom sljedeće radionice, grupa sudionika bi trebala pregledati Izvještaj o stanju okoliša, te da iskoristi poznavanje zajednice i rezultate ankete stanovništva kako bi se identifikovali problemi sa okolišem.

Važno je analizirati pitanja kao što su:

- Kvalitet lokalnog prirodnog okoliša i njenih komponenti (npr. zrak, zemljište, podzemne i površinske vode, jačina buke itd.);
- Izvori zagađenja i njihov uticaj na prirodni okoliš (npr. Inustrijski pogoni, pogoni za proizvodnju sirovih materijala, opštinski pogoni za obradu otpadnih voda, smetlišta kao i ilegalni otpadi);
- Pristup stanovništva prirodnim resursima odgovarajuće kvalitete (npr. voda za piće, mogućnosti za rekreaciju);
- Racionalno korištenje i menadžment lokalnih prirodnih resursa, uključujući korištenje zemljišta, uništenje vrijednih prirodnih područja, kao i gubitak prirodnih resursa; i
- Stanje zdravlja lokalnog stanovništva (npr. rastući mortalitet, profesionalne bolesti i prosječni životni vijek stanovništva).

Spisak problema sa okolišem ne bi trebao uključiti samo pitanja koja postoje danas, nego i moguće **buduće probleme**. Na primjer, opštinski izvor pitke vode koji nije zagađen sada, mogao bi postati zagađen u budućnosti slučajnim ispuštanjem otrova iz benzinske pumpe ili obližnjeg smetlišta. Takvi potencijalni problemi bi također trebali biti uključeni u vašu listu pitanja. Kako bi se odredio potencijalni rizik, postavite pitanja tipa “šta ako”, kao što je: “Ako otrovi isure iz smetlišta, koje bi to efekte moglo imati na zdravlje ljudi i/ili na okoliš?”.

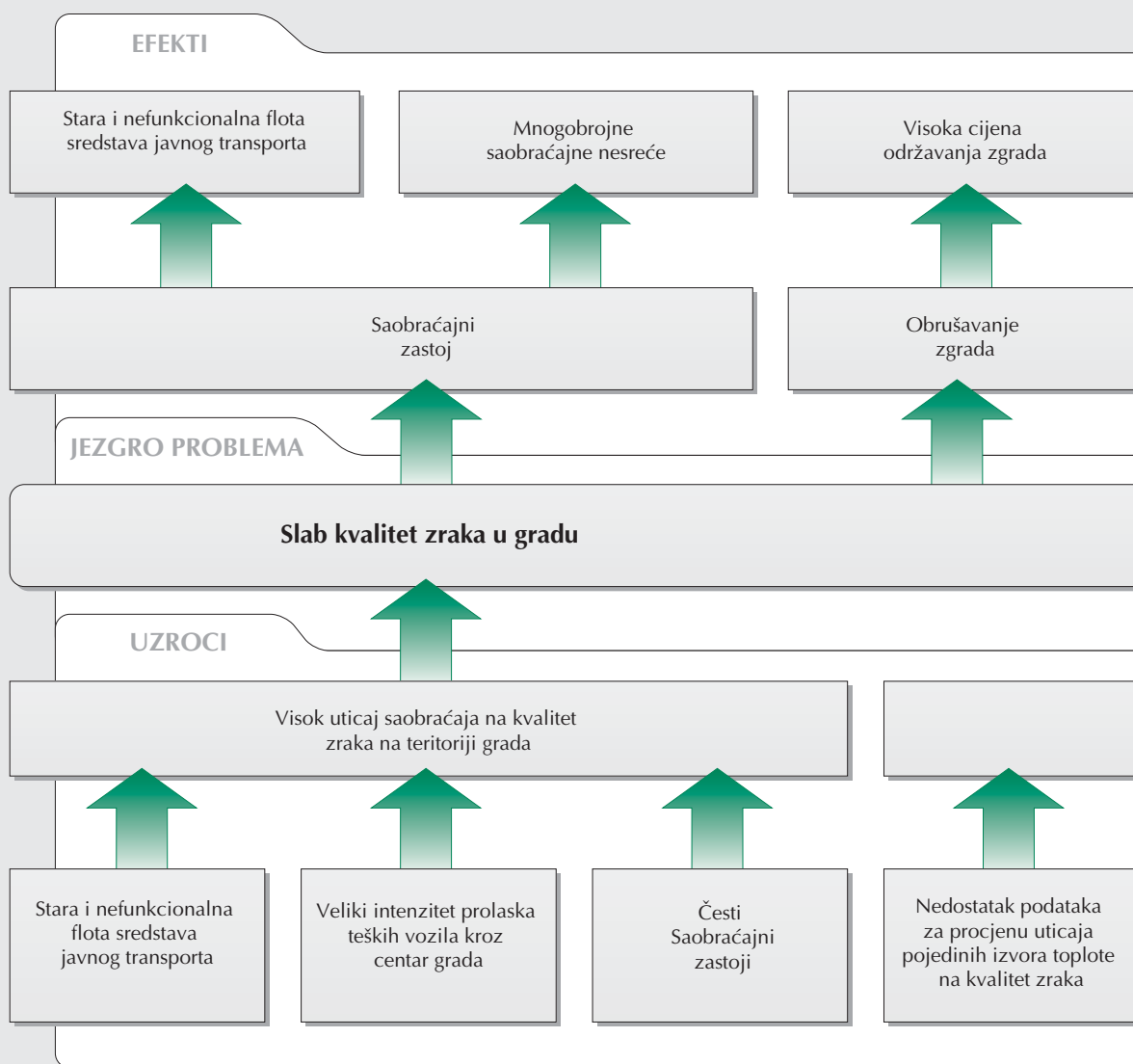
Seminar 6 — Evaluacija problema

Postoje različite metode da se evaluiraju problemi sa okolišem. Zajednice, zavisno od svoje veličine, lokalnih uslova ili lokalnih preferensi mogu da izaberu svoj metod. Jedan od metoda, **komparativna procjena rizika**, najčešće se koristi u većim zajednicama ili regionima sa ozbiljnim i međusobno povezanim problemima sa okolišem. Drugi metod, **analiza problemskog stabla**, može se koristiti u jednostavnijim slučajevima ili za manje i srednje zajednice. Ova druga je izabrana kao primjer za ovaj priručnik za obuku.

Analiza problemskog stabla uključuje identifikaciju glavnih problema i uspostavu odnosa razloga i efekta između problema. Glavni ključ ove analize je da se

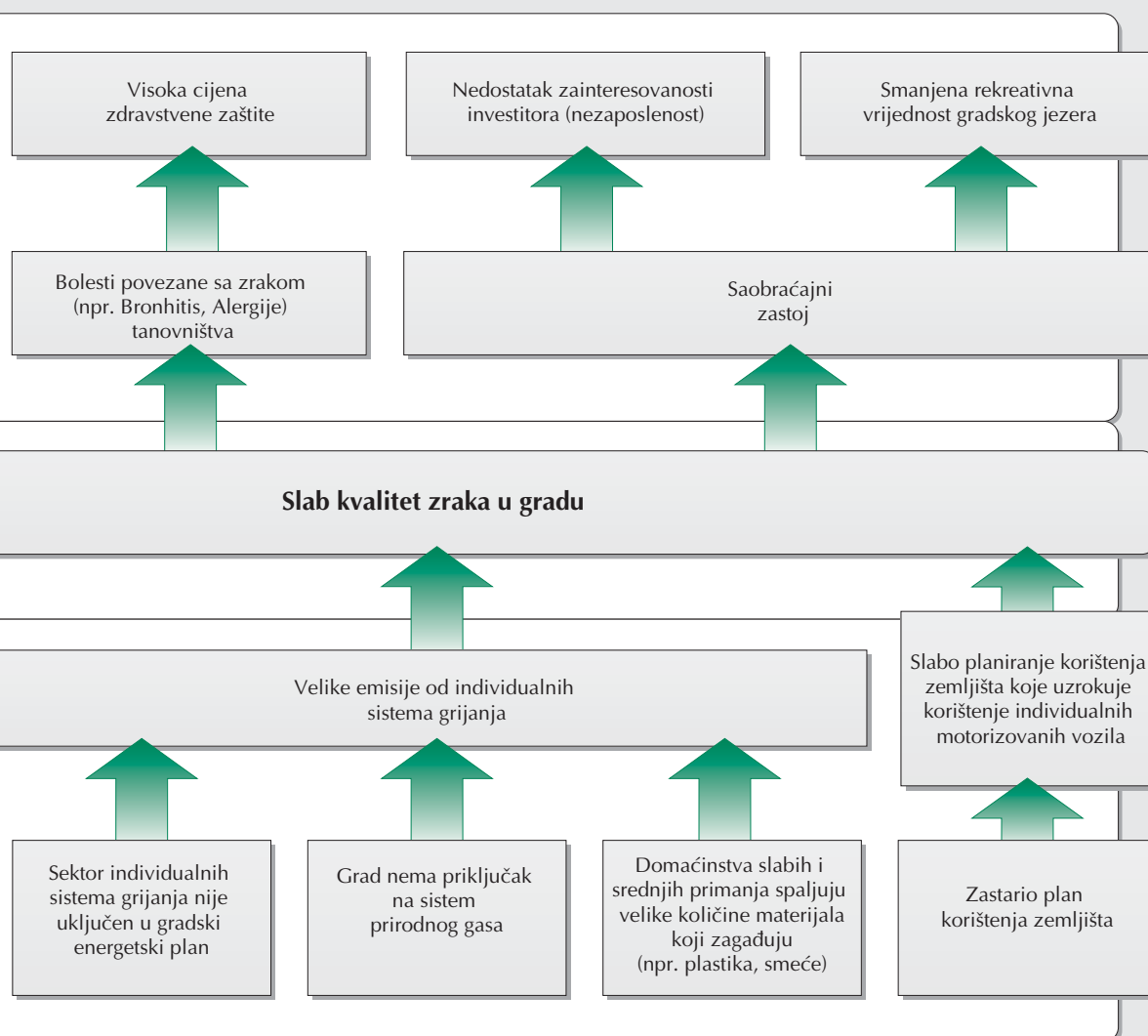
SLIKA 4

Analiza problemskog stabla

pokušaju identificirati “korijeni i uzroci” i da, shodno tome, budu obrađeni u dizajnanju projekta, a ne da se samo obrade simptomi problema.

Za objašnjenje filozofije ove metode, može se koristiti medicinska analogija: Ukoliko imate hronični bol i zbog toga koristite analgetike, time uklanjate simptom, a ne uzrok problema. Analgetik sakriva indicaciju (bol) onoga što bi mogao biti ozbiljan zdravstveni problem, koji, ukoliko se ne riješi može postati još gori. Kada se analgetik potroši, problem se vraća. Pored toga, vaš organizam će postepeno razviti otpornost na analgetik. Vremenom, za isti bol će biti potrebne veće doze analgetika. Projekti koji samo rješavaju simptome problema, a ne prateće uzroke, imaju slabe izgleda da donesu održivu korist.

Strateški ciljevi bi trebali:

- Definirati željeno pozitivno stanje i voditi tijela koja implementiraju LEAP u njihovim nastojanjima;
- Dati smjernicu za razvoj detaljnih implementacijskih strategija za svaki od specifičnih ciljeva;
- Reflektovati očekivanja grupe sudionika i lokalnog stanovništva;
- Razmotriti probleme identifikovane u predhodnim fazama LEAPa, ali otidite i dalje rješavajući specifične probleme; i
- Budite u skladu sa državnim i regionalnim politikama, ali se i dalje fokusirajte na lokalno (projektno) područje (implementacijske strategije bi trebale ostati unutar ovlaštenja vlasti koje pripremaju sam program).

Sveobuhvatna i jasna analiza problemskog stabla daje čvrstu osnovu za razvoj seta relevantnih i fokusiranih ciljeva projekta tokom sljedećih koraka LEAPa. Primjer problemskog stabla prikazan je na slici 5.

Trebalo bi imati na umu da analiza problemskog stabla nije naučni metod. To je zasnovano na istrazi koncenzusa i treba uzeti u obzir mogućnost da ljudi mogu biti kolektivno u krivu. Savjetuje se da se pregleda problemsko stablo sa drugim izvorima informacija o problemima sa okolišem.

Seminar 7 — Uspostavljanje strateških ciljeva i specifičnih ciljeva

Ovaj seminar bi mogao početi sa vježbom stvaranja vizije zajednice. To se može organizirati kao sastanak sa zajedničkim razmišljanjem, tokom kojeg se članovi grupe sudionika slažu u zajedničkoj viziji o svojoj zajednici u narednih 20-30 godina. Ova vizija ne mora biti — i ne bi trebala biti — ograničena samo na zaštitu pitanja okoliša.

Nasuprot, željena slika budućnosti bi trebala biti što je moguće sveobuhvatnija, i trebala bi uključiti indikacije novih šansi i prijetnji koje bi mogle izrasti kao rezultat njene realizacije.

Opis željene vizije za budućnost kao što je prezentirana u LEAP dokumentu može se smjestiti na jednu do dvije stranice.

Međutim, taj rezultat se može stopiti u jednu rečenicu ili slogan, kao što je prezentirano u jedno od LEAP dokumenata u Poljskoj: “Starogard Gdanski — grad koji je prijatelji ljudima i okolišu.” Ovom vizijom obezbjediti pravac za građenje strateških ciljeva, čija implementacija je potrebna za pretvaranje vizije u stvarnost. Vodiči za kompoziciju strateških ciljeva mogu se naći u popratnoj margini. Primjeri strateških ciljeva bi mogli biti: “povećana svijest o okolišu” stanovništva zajednice — ili jedan mjerljiviji — “atmosferski zagađenost smanjena na nivo državnih normi”.

Sljedeći korak nakon definiranja strateških ciljeva je posvećen razvoju specifičnih ciljeva koji predstavljaju oznake mjerljivog napretka u postizanju željene vizije.

Specifični cilj bi trebao:

- Fokusirati se na načine postizanja strateškog cilja, radije nego refleksija očekivanja grupe sudionika;
- Formulirati način koji eliminira, do najveće moguće mjere, bilo koji element neizvjesnosti implementacije LEAPa; i
- Osigurati da će ispunjavanje eliminirati, ili barem umanjiti, područja problema definiranih u ranijim koracima.

U mnogim metodološkim materijalima, specifični ciljevi su karakterisani akronimom SMART (specifičan, mjerljiv, moguć, relevantan, blagovremen). Ovaj opis se može koristiti za provjeru da specifični ciljevi LEAPa zadovoljavaju osnovne metodološke uslove. Važno je da, i strateški ciljevi kao i specifični ciljevi, budu jasno izrečeni i da ne predstavljaju teškoće u interpretaciji. Ovo će omogućiti da se obrati više pažnje na njihovu implementaciju nego na njihovu interpretaciju.

Primjeri specifičnih ciljeva uključuju: “sva otpadna voda se odvodi u kolektore za prerađivanje do 2010”, ili “5% potrošnje vode da se smanji do 2005”. Kao što je već vidljivo u primjerima, specifični ciljevi bi trebali biti postavljeni na 5 do 10 godina unaprijed, zavisno od vremenskog okvira LEAPa. Jednom kada se postignu, specifični ciljevi bi trebali biti uklonjeni iz akcionog programa ili značajno modificirani.

Primjer dobre metode koji se može koristiti za uspostavljanje strateškog cilja i specifičnih ciljeva je analiza stabla cilja (pogledajte sliku 6). U suštini, to je nastavak

analize problemskog stabla, nakon kojeg slijedi procjena da kada nađemo korjen problema i pokušamo da ga izlijemo, riješimo same probleme. Zbog toga počinjemo sa refraziranjem problema, uzroka i efekata problema u pozitivne izjave koje oslikavaju problemsko stablo. Diagrami dobro razvijenog stabla ciljeva daju dobru polaznu osnovu za formulisanje specifičnih akcija. Treba imati na umu da ako nastojimo postići sveobuhvatan LEAP, ne trebamo restriktirati program na pitanja analizirana tokom gradnje problemskog stabla i stabla sa ciljevima.

Seminar 8 — Identifikacija akcija

Nakon određivanja strateških ciljeva i specifičnih ciljeva, grupa sudionika mora znati razviti i akcioni plan. Ovaj korak se u principu koncentrira na identifikaciju akcija koje su potrebne da se postignu strateški ciljevi i zadaci. Na margini je lista tipova akcija koje dosta doprinose LEAPu.

Svaka od ovih akcija bi trebala biti detaljnije opisana u LEAP dokumentu. Opis bi trebao uključiti barem sljedeće elemente:

- Reference strateškog cilja i specifičnog zadatka na koji se ove akcije odnose;
- Indikatori ukoliko su postignuti specifični ciljevi, i konačno, strateški ciljevi;
- Implementacioni koraci koji treba da se poduzmu kako bi se obavila akcija (akcije);
- Organizacije/ljudi koji su odgovorni za ispunjenje svakog koraka
- Troškovi za svaki korak;
- Predloženi rokovi; i
- Moguću izvori finansiranja.

Kod uspostavljanja strateških ciljeva i specifičnih zadataka, postoje određena pravila koja se trebaju pratiti kada se identifikuju koraci akcije i implementacije. Mora se upamtiti da je potrebno dovršiti set akcija koje poboljšavaju postizanje specifičnog cilja. Ovo znači da bi akcija trebala biti definirana na takav način da se njenim izvršenjem postigne specifični cilj. Slično, kada planirate korake implementacije za svaku akciju, potrebno je uvijek uzeti u obzir da izvršenje svih planiranih koraka uspostavlja potrebne uslove za postizanje ciljeva same akcije.

Identifikacija i opis akcije je jedan od najtežih izazova sa kojim se grupa sudionika susreće. Tokom ove faze procesa, često je potreban stručni savjet, obzirom da članovi grupe sudionika možda nemaju dovoljno znanje da bi odredili najefektivniju akciju koja se može primjeniti. Ova faza LEAPa također zahtjeva praktično aktivnu saradnju između grupe sudionika i različitih lokalnih vlasti, kao i sa drugim grupama koje će poslije biti odgovorne za akcije implementacije. U nekim slučajevima, može biti korisno za lokalne vlasti da uspostave saradnju sa drugim zajednicama koje se bave (ili su se bavile) sličnim problemima. Slika 8 daje jednostavan akcioni LEAP plan, baziran na cilju uspostavljanja vodovodne infrastrukture koja je u skladu sa EU.

Seminar 9 — Uspostavljanje prioriteta za akciju

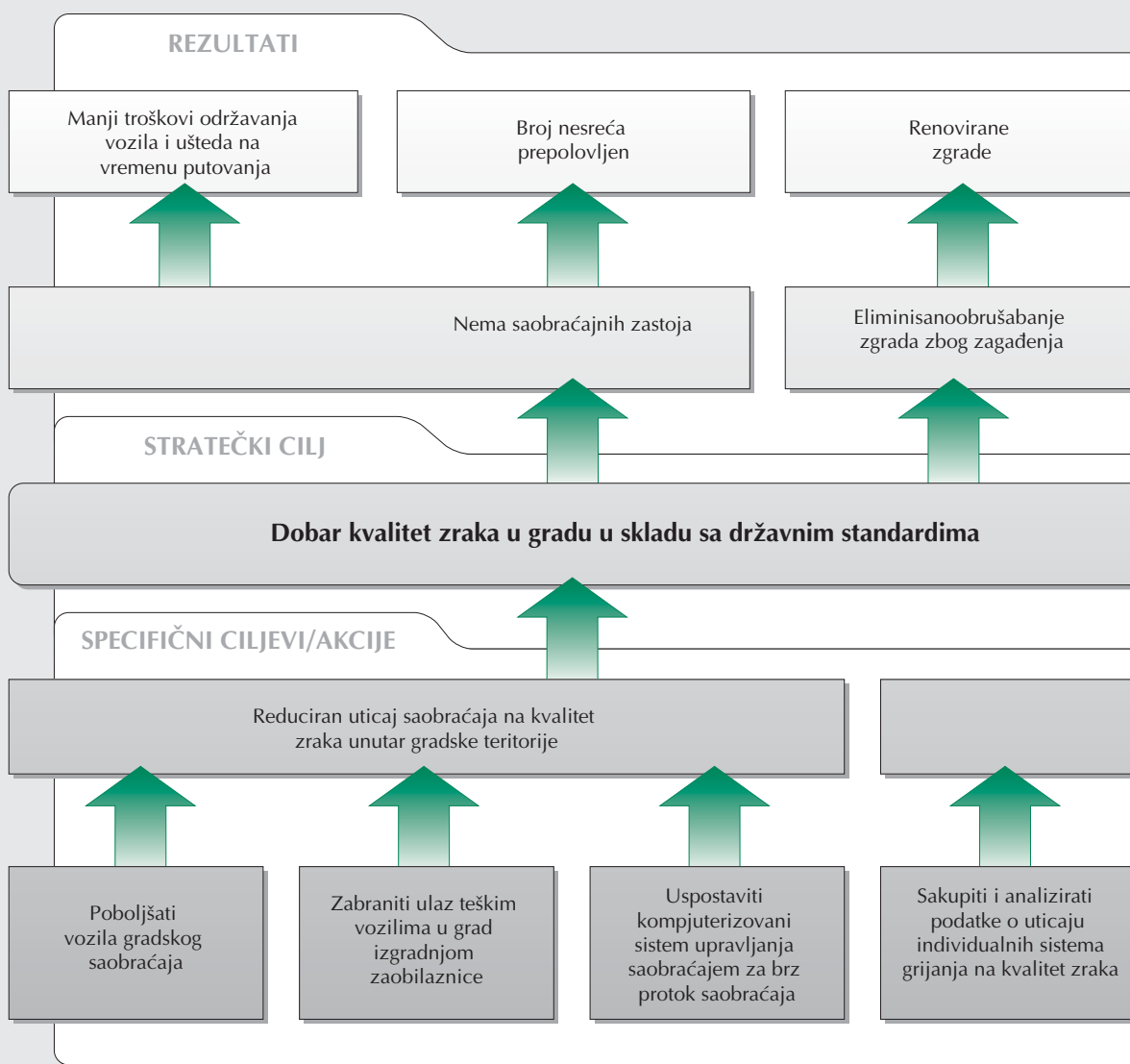
Uzimajući u obzir da je LEAP sveobuhvatan i detaljan dokument, on se preporučuje kao akcioni plan. Kako bi se to moglo učiniti, prvo je potrebno uspostaviti set kriterija po kojim će se odabrati prioriteta.

Preporučene LEAP akcije

- Prevencija zagađenosti i tehnološke akcije (npr. instalacije bioloških jedinica za obradu otpadnih voda u sklopu postojećih pogona, proširenje sistema kolektora);
- Edukacione i informacione akcije (npr. organizacija javnih kampanje, uspostava informacionog centra, objavljivanje zelenih vodiča);
- Ekonomske akcije (npr. uvođenje sistema naplaćivanja potrošnje vode za domaćinstva, sa satom, manju naplatu odvoda otpadnih voda);
- Zakonske akcije (npr. razvoj regulative korištenja opštinskog zemljišta koja će zaštititi poljoprivredno zemljište i promovirati ekonomsko korištenje područja koje zahtjeva čišćenje ili kultivisanje);
- Organizacione akcije (npr. uspostava odvojenog odjela za okoliš unutar lokalnih vlasti, upošljavanje dodatnog osoblja u ekološke službe);
- Akcije nametanja (npr. kazne za nepoštivanje, zatvaranje fabrika koje ne poštuju regulativu).

SLIKA 5

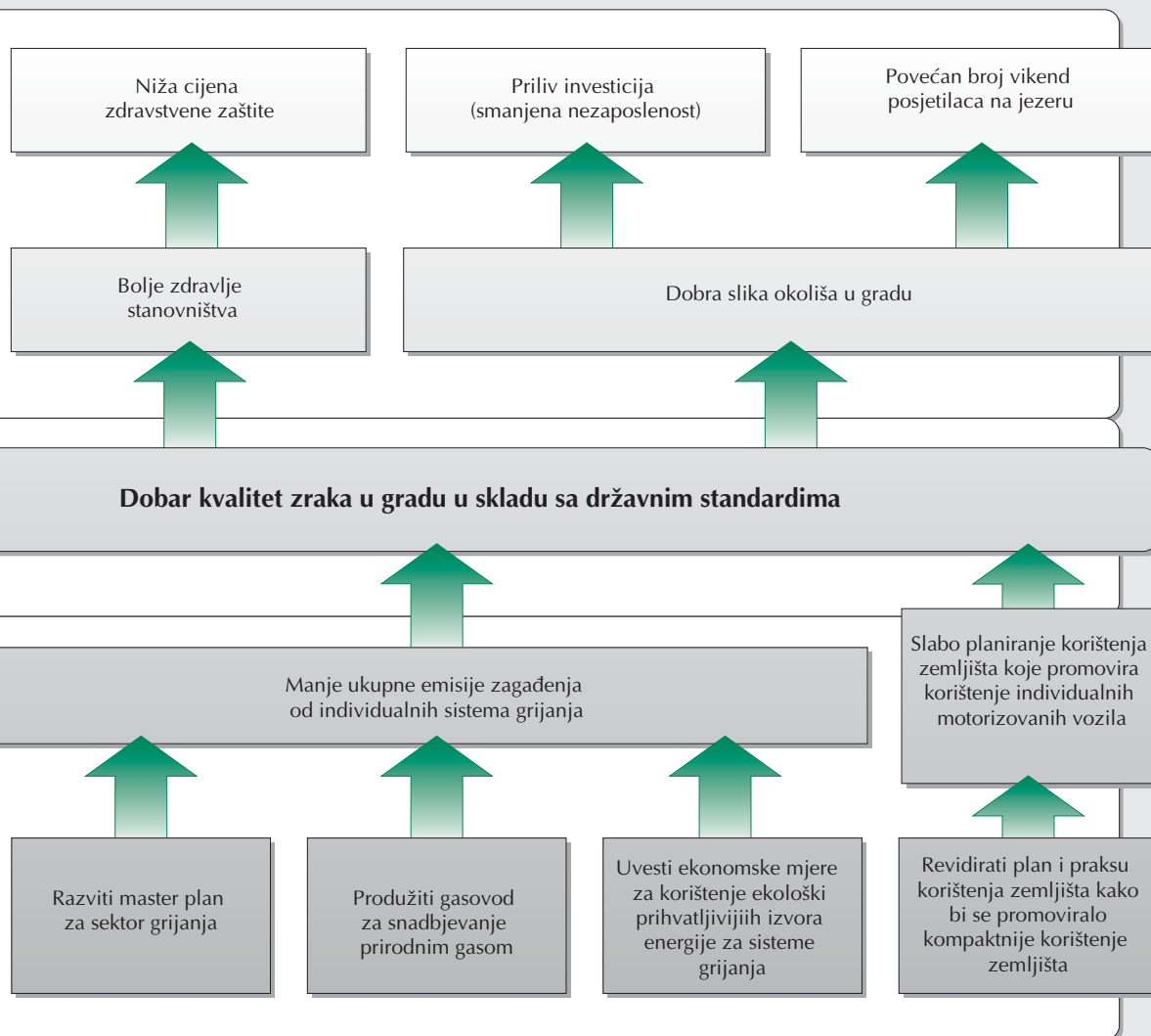
Analiza stabla cilja

Kriteriji bi generalno trebali reflektovati ne samo sistem vrijednosti i interesa lokalne zajednice koju predstavlja grupa sudionika, nego i tehničku, zakonsku i ekonomsku isplativost implementacije specifičnih akcija. Razvoj seta kriterija je veoma važan za određivanje implementacijskih sekvenci za pojedine akcije.

Razmotriti sljedeće kriterije:

- Prijetnje za ljudsko zdravlje, kvalitet života i okoliša (inkorporirati mišljenje izraženo u javnoj anketi);
- Poštivanje državnih, regionalnih i lokalnih prioriteta, standarda i regulative;
- Troškovi implementacije i operacija;

- Ušteda;
- Vrijeme implementacije;
- Trajanje efekata;
- Finansiranje mogućnosti;
- Tehnička isplativost;
- Brzina i lakoća implementacije;
- Javne preference i podrška;

SLIKA 6

Mariupol lista LEAP prioriteta

KRITERIJ PRIORITETA	PRIORITETI		
	Visok (3 poena)	Srednji (2 poena)	Niski (1 poen)
Cijena (US\$)	Do 10,000	10,000–1,000,000	Preko 1,000,000
Vrijeme (godina)	Do 1	2-3	Preko 3
Javna mobilizacija (broj ljudi)	Preko 10,000	2,000–10,000	Manje od 2,000
Vidljivi efekti (%stanovništva)	Više od 70%	10-70%	Manje od

Na osnovu ukupnog broja poena, predložene akcije bi se trebale podijeliti u grupe, npr.:

Grupa I 13-15 poena

Grupa II 10-12 poena

Grupa III 5-9 poena

- Broj ljudi koji imaju korist; i
- Uticaj na ekonomski razvoj.

Slika 7 pokazuje kriterije korištene u identifikaciji prioritetnih akcija LEAPa primjenjenog u Mariupoli, Ukraina.

Seminar 10 — Pisanje LEAP dokumenta

Postoji mnogo načina da se struktura LEAP dokumenta. Jedan mogući pregled strukture se nalazi na margini. Naravno, sam LEAP dokument će da reflektuje individualne karakteristike projekta.

SLIKA 7

Primjer akcionog LEAP plana

Strateški Cilj	Specifični Cilj	Indikator	Akcija	Korak
1 Infrastruktura vodovoda u skladu sa EU propisima	1.1. Proširiti sisteme snadbjevanja vodom i Prikupljanja opadnih voda	100% stanovništva priključeno (osim neodobrenih slučajeva)	1.1.1 Proširenje sistema kolekcije otpadnih voda	A. Priprema tehničke dokumentacije
				B. Priprema ekonomske i finansijske analize
				C. Postepena konstrukcija sistema prerade otpadnih voda

LEAP dokument bi trebao da bude koncizan i fokusiran. Neki od materijala pripremljenih tokom rada grupe sudionika zbog toga moraju biti isključeni iz programa. Dobar je način da se zajedno sa LEAP dokumentom priprema konačni projektni izvještaj koji će uključiti sve najvažnije dokumente i materijale. Ovaj dokument će predstavljati referentni izvor za sve zainteresovane strane, osigurati transparentnost LEAP procesa i obezbijediti rad grupe sudionika.

Diskusija

Nakon prezentacije, dobro je organizovati 15-minutnu diskusiju o obimu i sadržaju LEAP dokumenta, kao i o praktičnim aspektima pisanja dokumenta (npr. ko bi to trebao obaviti, ko bi trebao biti konsultovan, itd.).

Seminar 11 — Implementacija i monitoring

Konačni nacrt LEAP dokumenta bi trebalo raspravljati i prihvatiti ga na zadnjoj plenarnoj sjednici grupe sudionika, a dokument bi zatim trebao biti predat lokalnim vlastima na implementaciju. Savjetuje se da čin predavanja LEAPa bude što je moguće ceremonijalniji i da bude tretiran kao javni događaj. To bi moglo, na primjer, da se uradi na specijalnoj sjednici lokalnog vijeća, nakon čega bi uslijedila pres konferencija koju bi održale vođe sa lokalnim i regionalnim vlastima.

Lokalne vlasti očigledno nemaju nikakve obaveze da se pridržavaju preporuka grupe sudionika. Međutim, dobro pripremljen i obavljen projekt, u kojem bi grupa učesnika konzistentno radila sa lokalnim vlastima, po pravilu, rezultira time da konačna verzija LEAP dokumenta biva usvojena od strane lokalnog vijeća.

Za njih to postaje veoma vrijedan dokument koji predstavlja osjećanja lokalne zajednice po pitanju specifičnih problema i poželjnih rješenja.

Konačni dugoročni zadatak za grupu sudionika je da prati implementaciju LEAP-a, da ga ažurira i da ga nadopunjuje. Nakon odabira specifične strategije, za zaštitu i poboljšanje okoliša, izvršavanje plana bi trebalo biti sistematično ocjenjivano kako bi

Pregled LEAP-a

- Uvodno pismo od Gradonačelnika ili od opštinskog vijeća
- Izvršni rezime
- Uvod (kratko objašnjenje o tome šta je LEAP i kako je razvijen)
- Evaluacija problema sa okolišem
- Akcioni plan (može se uključiti u oblik tabela za svaki strateški cilj)
- Dodaci (ovo može uključiti Izvještaj o stanju okoliša, mape, tabele, slike, dodatne analize itd.)

Odgovorna strana	Rok	Sredstva	Izvor sredstava
Opštinsko vijeće u saradnji sa vodovodom	2004	EUR 2,000	Opštinski budžet
Opštinsko vijeće u saradnji sa vodovodom	2004	EUR 3,000	Opštinski budžet
Vodovod	2010	U skladu sa finansijskom analizom	Opštinski budžet Regionalni fond za okoliš

.....

Za više informacija o planiranju i implementaciji u Istočnoj Evropi, konsultirajte REC-ovu web stranicu na engleskom jeziku <www.rec.org/REC/programs/LocalInitiatives/LEAP/>. Stranica sadži osnovne informacije o LEAP procesu, reference za državne preduslove vezane za LEAP u zemljama Srednje i Istočne Evrope i opise odabranih LEAP demonstrativnih projekata, uključujući rezimee ili kompletne verzije LEAP dokumenata. Pored toga, naći ćete liste referentnih materijala (uključujući materijale za obuku) i internet linkove organizacija, institucija i drugih agencija koje su uključene u aktivnosti LEAPa.

.....

se osiguralo da se ekološki uslovi mijenjaju u skladu sa ciljevima. Konstantan monitoring programa također znači i to da ljudi koji su odgovorni za određene poslove to obavljaju sistematično i efikasno.

Previd takvih inspekcijских mehanizama tokom konstrukcije i prihvatanja LEAP može dovesti do situacije gdje se savršeno dobri planovi ostavljaju da kupe prašinu na nekoj zaboravljenoj polici — kao što se već desilo u mnogim slučajevima. Dogovorene akcije se mogu brzo zaboraviti osim ako se funkcija sistematskog monitoringa programa ne integriše u izvršni raspored. Efektivnost izvršavanja zahtjeva verifikaciju.

Diskusija

Nakon prezentacije, predlaže se petnaestominutna diskusija o organizaciji sljedećih koraka (buduća uloga grupe učesnika, organizacija implementacije LEAP-a).

Sjednica 12 — Rezimiranje obuke

Seminar je organiziran u obliku otvorene diskusije kako bi se rezimirala i zaključila obuka. Neke od preporučenih tema su:

- Primjenjivost procesa u zajednicama učesnika;
- Zainteresovanost učesnika da primjenjuju LEAP;
- LEAP naspram drugih pristupa strateškom planiranju (prednosti i mane); i
- Pojedinačne ocjene obuke.

SLIKA 8

Primjer — LEAPVILLE**OPŠTE INFORMACIJE**

Leapville (broj stanovnika 50 000) je smješten na važnoj međunarodnoj zapadno-istočnoj ruti. Pruga koja prolazi kroz grad također služi za međunarodni transport.

Grad je smješten u kotlini rijeke Leapula, koja prolazi kroz brdovito područje (građenog najviše od gline, pijeska i šljunka).

Zbog nalazišta metalnih ruda, u regiji je prije nekoliko stotina godina započeo razvoj topionica. Trenutno, ostatak nalazišta nije na zadovoljavajućem nivou zbog širokog industrijskog korištenja. Međutim, postoji još nekoliko tradicionalnih topioničkih radionica, kao i velika topionica smještena u predgrađu. Topionica je naveće industrijsko preduzeće i zapošljava 2000 ljudi.

KORIŠTENJE ZEMLJIŠTA

Unutar grada, postoje četiri zone korištenja zemljišta:

- Industrijska zona koja je smještena na istočnom dijelu Leapvilla. Sastoji se uglavnom od fabrika i skladišta sa industrijama koji su veliki zagađivači, uključujući i topionicu.
- Stari grad i zona centra (10 000 stanovnika) pokriva centralni dio grada. Područje starog grada bi trebalo sačuvati zbog njene istorijske vrijednosti. Osnovne funkcije ovog dijela su kuće i radnje. Saobraćaj u ovoj zoni je ograničen na transport stanovnika i snadbjevanje.
- Intenzivna zona naseljenosti (30 000 stanovnika) je smještena u južnom dijelu grada. To je tipično naselje sa velikim blokovima zgrada, sa stanovima napravljenim u šezdesetim i sedamdesetim godinama. Ovo područje je također mjesto za veće komercijalne ponude.
- Zona predgrađa (10 000 stanovnika) se prostire preko južnih i zapadnih dijelova grada. To je područje koje se sastoji od porodičnih kuća.

STANJE SA OKOLIŠEM (REZIME)

U devedesetim, velika količina novca data je za ekološku zaštitu. To je imalo pozitivan uticaj na okoliš Leapvilla. Najveća poboljšanja su postignuta u području kvalitete zraka (uglavnom od industrijskih izvora). Negativni trendovi u stvaranju otpadnih voda i smeća su zaustavljeni.

Kvalitet zraka*Kvalitet zraka ambijenta*

Na osnovu detaljnih podataka, može se zaključiti da:

- Postoje sezonske promjene u koncentraciji sumpordioksida (SO₂). Zimi, koncentracija SO₂ se povećava do nivoa od 50-75mg/po kubnom metru (mg/m³) i 20-30 mg/m³ koncentracije čestica u zraku, što pokazuje da zagađenja uglavnom potiču od izvora grijanja.
- Koncentracija nitrogen oksida (NO_x) i čestica u zraku nisu sezonske, što znači da one uglavnom dolaze od mobilnih izvora zagađenja i topionica.
- Nije postojao sistematski monitoring kvaliteta zraka ambijenta tokom posljednjih nekoliko godina. Ad-hok inspekcije koji je obavljao Regionalni inspektorat za okoliš otkrile su povećanu koncentraciju karbon disulfida (CS₂) na mjestu u blizini topionice i benzola unutar područja grada, a naročito duž cesta.

Zagađenje zraka iz industrijskih izvora

■ Topionica neželjeznih ruda

Preduzeće je uspostavljeno početkom pedesetih. U devedesetim je bilo modernizirano. Topionica proizvodi oko 35000 tona metala godišnje, sa proizvodima koji se uglavnom koriste u građevinskoj industriji. Preduzeće je u lošoj finansijskoj situaciji. Ekološki nevolje topionica se uglavnom sastoje od zagađenja zraka, gdje se u zrak emitira CS₂ i prašina koja sadrži teške metale. Konsekvence emisija koje se transportuju vjetrom osjete barem 10% stanovnika Leapvilla.

SLIKA 8 nastavak

Primjer — LEAPVILLE (nastavak)**■ Elektrana**

Elektrana proizvodi struju za državnu mrežu, kao i toplotu za topionicu i sva rezidencijalna područja iz Zone III. Također, ispunjava energetske potrebe 10% porodičnih kuća. Elektrana je moderan objekat izgrađen sredinom osamdesetih. Ima dva energetska bloka (svaki po 10MW) i jedan vodeni kotao. Moguće je iskoristiti višak toplote sa turbina, čime bi se povećala količina ukupne proizvedene toplote elektrane za 40%.

■ Druga industrijska preduzeća

Druga industrijska preduzeća su mala i ne igraju veliku ulogu u atmosferskim emisijama. Praktično ne postoje slučajevi hroničnog ili velikog nepoštivanja dozvoljenog nivoa zagađenosti.

Emisije od transporta

Brzo povećanje broja vozila predstavlja značajan pritisak na stanovništvo i na okoliš. Unutar posljednjih pet godina, broj registrovanih auta se uduplao. Trenutno, postoji 9000 registrovanih vozila, uključujući auta. Pored toga, grad nema zaobilaznicu za preusmjerenje međunarodnog saobraćaja, koji umjesto toga prolazi kroz Zone I, III i IV, duž Zone II. Flota javnog saobraćaja je stara i ekološki neprihvatljiva. Zagađenost zraka i nivo buke od vozila duž međunarodne tranzitne rute i ulica koje vode u Zonu I. Intenzitet saobraćaja na međunarodnoj ruti dosegla je 25-30 hiljada vozila dnevno, od kojih su 48% kamioni. Tokom dana, intenzitet saobraćaja na ovoj ruti je između 600 do 1200 vozila po satu.

Emisije od domaćinstava

Trenutno, 85% stanovnika u zgradama i 45% porodičnih kuća koristi prirodni gas za grijanje i toplu vodu. Štaviše, sve opštinske zgrade i većina javnih zgrada snabdjevena je prirodnim gasom.

Međutim, "niske emisije" koje potiču od izgaranja uglja u pojedinim kućama i malim bojlerima još uvijek predstavlja ozbiljan problem. Najveća zagađenja emitovana od tih izvora su prašina, SO₂, NO_x, i

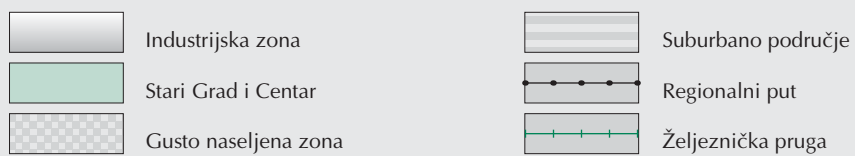
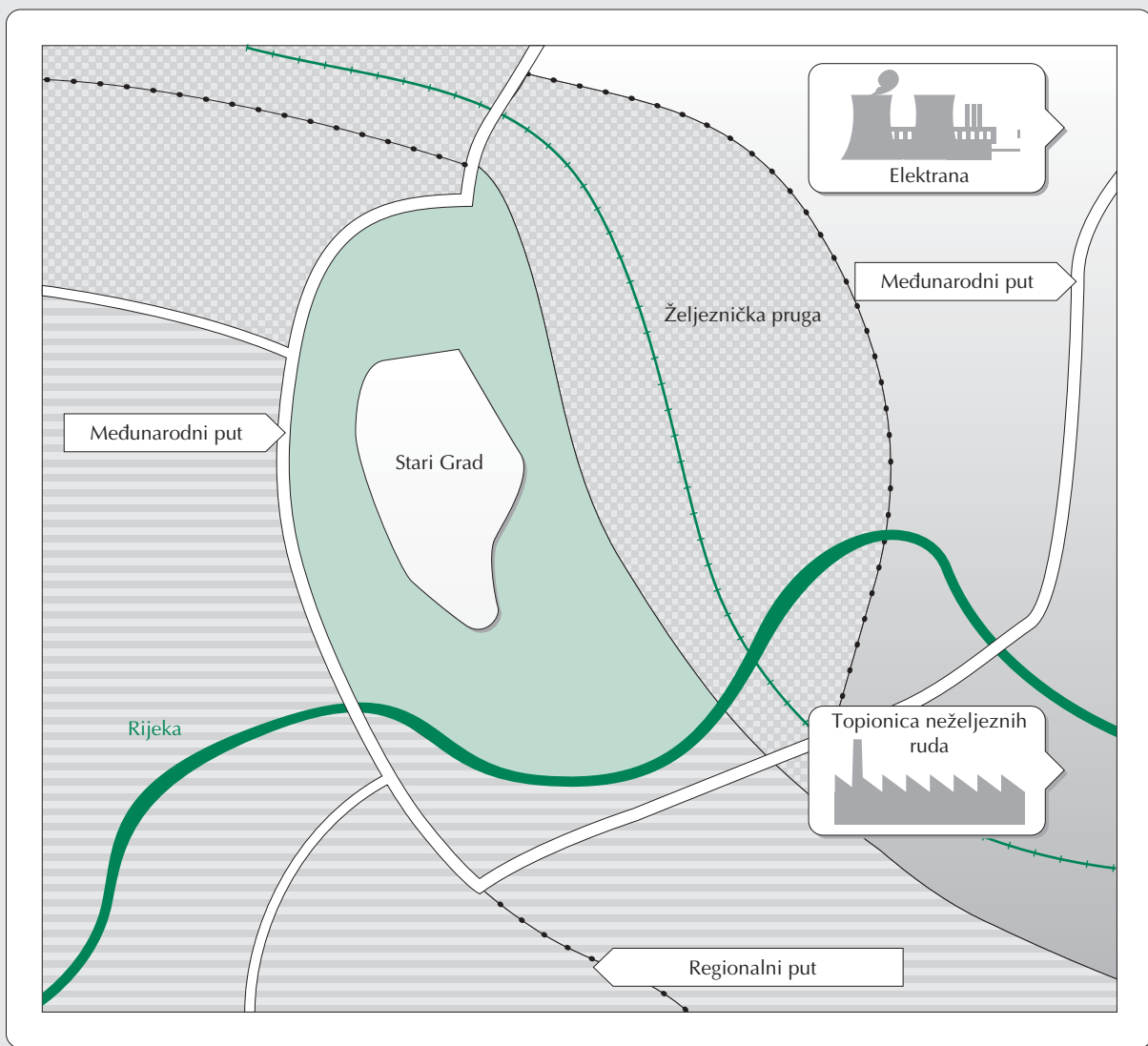
aromatski hidrokarbon, uključujući benzo(a)pyrene (veoma kancerogena kemikalija). Ovo su produkti sagorjevanja na niskim temperaturama i malim nivoom prisutnosti kiseonika. Situacija se pogoršava činjenicom da se u mnogim kućnim bojlerima spaljuju različite vrste smeća, npr. plastični paketi. U područjima gdje većina zgrada i kuća koristi ugajl da bi zagrijavali vodu (npr. stari grad, gradski centar), zagađenje zraka će biti naročito opasne prirode (npr. hidrokarbon). Drugo područje gdje se niske emisije naročito opasne je područje sa porodičnim kućama u južnozapadnom Leapvillu. Procjenjuje se da je oko 20% stanovnika grada hronično eksponirano niskim emisijama i da je 60% eksponirano periodičnim niskim emisijama.

Kvalitet površinskih i podzemnih voda*Resursi i kvalitet površinskih voda*

Leapville je smješten u području rijeke Leapula, glavne rijeke u području. Rijeka prolazi kroz teritoriju grada od zapada prema istoku. Prosječan protok rijeke je 15m³ za sekundu. U prvoj polovini 2000, Inspektorat za okoliš je analizirao kvalitet vode iz rijeke, i našao da ne zadovoljava standarde treće kategorije. Najgori parametri su bili BOD₅ (Biloški zahtjevi za kiseonikom tokom petodnevog perioda), bakterije Coliform, Hlorofil A i organske tvari. Rijeka je zagađena prije nego dođe do Leapvillu, i dalje se zagađuje prolaskom kroz grad.

Resursi i kvalitet podzemnih voda

Područje oko grada ima bogate, visoko-kvalitetne resurse podzemnih voda. Grad ima dva izvora vode: izvor iza rijeke daje vodu za 70% populacije i izvor kod šume za 30%. Pretpostavljajući da se nastavi trenutna brzina razvoja, kombinirani kapacitet izvora vode će biti dovoljan da se obezbijedi voda za sljedećih 20 godina. Iako je kvalitet vode koja se koristi sa izvora iza rijeke visok, sanitarna regulativa zahtjeva osnovnu obradu.

SLIKA 8 nastavak

Primjer — LEAPVILLE (nastavak)

Neki od stanovnika takođe koriste pojedinačne bunare za vađenje plitkih podzemnih voda, ali kvalitet te vode nije zadovoljavajući. Mjerenja pokazuju naročito visok nivo nitrata koji su potiču od kanalizacije.

Većina industrijskih preduzeća imaju vlastite izvore vode.

Glavni izvori zagađenja površinskih i podzemnih voda

■ Postupanje sa otpadnim vodama

Postupanje sa otpadnim vodama još uvijek je problem za grad. Unatoč činjenice da je novi pogon za obradu otpadne vode pokrenut prije dvije godine, kvalitet vode u rijeci nije poboljšao. Krivac za tako lošu kvalifikaciju, za prisustvo Coliform bakterije i organskih tvari je slaba kanalizacija. Analize otpadnih voda koje su obavljene godinu dana nakon početka rada ovog pogona, pokazuje da količina izbačenih otpadnih voda u pogon za 40% prevazilazi količinu vode koja se dobiva iz opštinskog i fabričkih sistema snabdjevanja vodom. Neka područja grada nisu priključena na kanalizacioni sistem. Stambena područja, stari grad i kuće u centru grada su potpuno priključene. Procjenjuje se da je samo 60% porodičnih kuća priključeno na kanalizaciju. Ostale kuće imaju vlastite sanitarne tankove koji često procure. Također, postoje ilegalni priključci na sistem odvoda kišnice, od strane pojedinih kuća i radnji.

Kišnica koja se direktno odvodi u rijeku je drugi izvor zagađenja. Izlazi od sistema za prikupljanje kišnice nemaju sisteme za uklanjanje pijeska i ulja. Sistem za prikupljanje kišnice pokriva stari grad, centar grada i neke od porodičnih kuća (oko 60% područja).

Topionica je drugi izvor zagađenosti koja u rijeku ispušta vodu od hlađenja. Tokom niskih vodostaja, to doprinosi značajnom povećanju temperature vode i intenzivnijoj eutrofikaciji.

POSTUPANJE SA SMEĆEM

Gradsko smeće

Planirani kapacitet gradskog smetljišta 230000 m³, sa petnaestogodišnjim životnim vijekom. Tvrdi se da je 01.01.2002 gradsko smetljište bilo 30% ispunjeno. Svake godine, oko 60000 m³ gradskog smeća iz Leapvilla i bliskih regiona se odlažu na ovo smetljište. Smetljište zadovoljava sve zakonske propise vezane za prevenciju zagađenja zemljišta i vode i adekvatnog upravljanja. Rezultati monitoringa ne pokazuju da se voda iz smetljišta pomješala sa podzemnim vodama.

Organizirano prikupljanje mješovitog smeća pokriva 90% stanovništva.

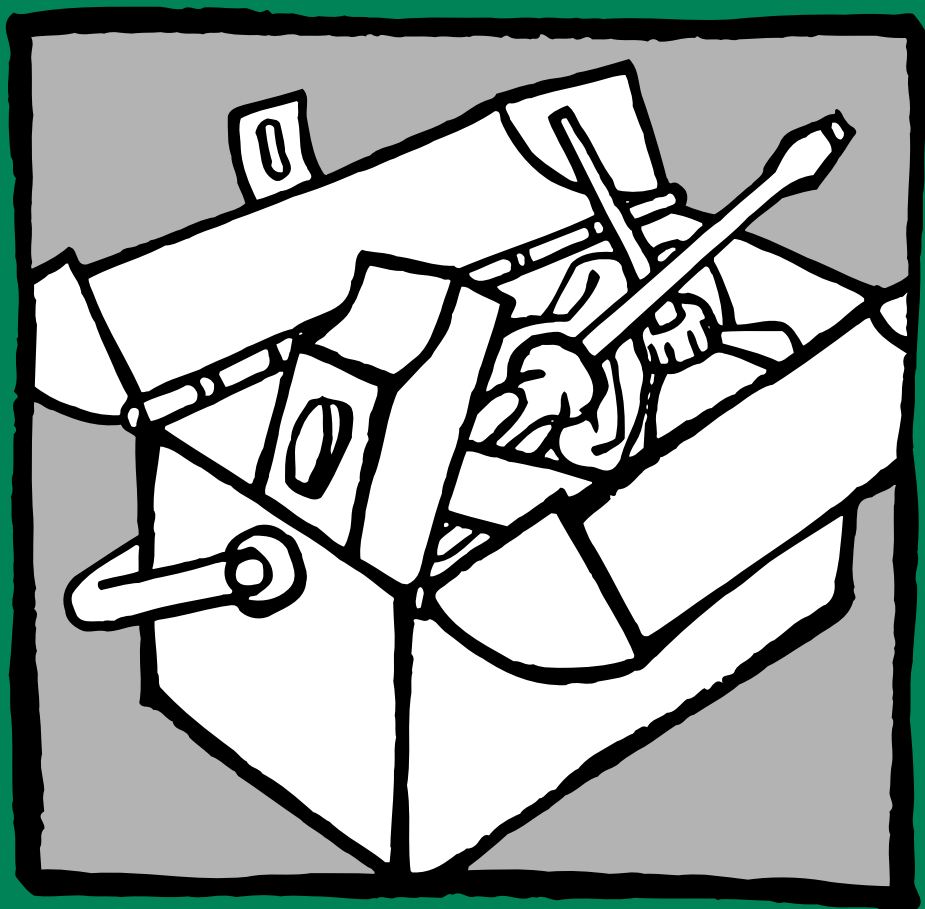
Industrijski i rizični otpadi

Rizični i industrijski otpad koji se stvara u gradu se baca na industrijsko smetljište koje je smješteno na samoj lokaciji topionice. Najveća količina smeća dolazi od topionice. Ovo smeće sadrži hemikalije sa arsenom, cinkom, kadmijumom i određene količine olova.

Drugi najveći proizvođač industrijskog smeća je elektrana. Ona odbacuje pepeo i elektro-filtre na vlastito smetljište.

Bolnički otpad se transportuje na bolnički spaljivač otpada. Ovaj spaljivač ne zadovoljava uslove modernih sistema za rizične otpadne bolničke tvari. Međutim grad trenutno nema nikakvih instalacija za korištenje za ovu svrhu. Spaljivač također obrađuje otpad od veterinarske hirurške stanice. U većini tih mjesta u zadnje vrijeme je obavljena inspekcija, i svi su poštivali regulative po ovom pitanju.

Problemi rizičnih otpada od domaćinstava i malih radnji, te ostaci iz pogona za obradu otpadnih voda još nisu riješeni.

Materijal za obuku

Metod 1: SWOT Analiza

Opis: Zagrijavanje grupe i SWOT analize

Učesnici: Male grupe

Trajanje: 45 minuta

Procedura:

- 1 Podijeliti učesnike u male grupe, gdje će svaka raditi na jednom od sljedećih dijelova primjera: lokalni prirodni uslovi, ljudski potencijal, tehnička infrastruktura ili ekonomski potencijal.
- 2 Svaka grupa treba da pripremi SWOT analizu pojedinačnog područja za 30 minuta.
- 3 Pripremiti SWOT analizu na tabli u obliku tabele, kao što slijedi:

Prednosti	Slabosti
Prilike	Prijetnje

Diskusija:

Neka grupe prezentiraju i prodiskutuju o svom radu sa ostalim grupama.

Metod 2: Zadaci sa primjerima

Opis: Obuka učesnika u identifikaciji i formulaciji problema

Učesnici: Cijela grupa

Trajanje: 30 minuta

Procedura:

1 Svaka osoba bi trebala uzeti 5 do 10 minuta da bi identifikovala vlastitu listu problema koje je našla tokom studiranja primjera. Zatim bi svako trebao da iskaže problem i da kaže zašto bi taj problem trebao biti od naročitog značaja za zajednicu.

2 Predavač ili doborovljac iz grupe bi trebali da napišu probleme na tablu. Nakon identifikacije, Problemi bi trebali biti podjeljeni u dva područja problema (npr. "zagađenje podzemnih voda curenjem sa smetlišta", "potencijalno zagađenje od rizičnog otpada bačenog na opštinsko smetlište", "ilegalna smetlišta u šumi", mogli bi biti grupisani pod jedno zajedničko područje problema: "zagađenje okoliša uzrokovano čvrstim otpadom").

Neke ideje:

- Odlučite na početku šta mislite pod pojmom "problemi sa okolišem". Na primjer, neke zajednice smatraju da su kriminal, beskućništvo ili grafiti na zgradama "problemi sa okolišem" – dok druge zajednice ne misle tako.
- Fokusirajte se na probleme na kojim zajednica može ostvariti najveću kontrolu. Na primjer, imate više kontrole nad zagađenjem zraka od auta, nego što imate na globalno zagrijavanje.

Diskusija:

Kako odlučujemo koji problemi odgovaraju za organizaciju okoliša? Da li su svi pojedinci bili zadovoljni odlukom grupe? Da li bi organizacija trebala biti isključena iz "drugih" aktivnosti čak i ako ima mogućnost da poboljša situaciju?

2

Metod 3: Uzrok i rezultat

Opis: Sastavljanje spiska uzroka i rezultata problema sa okolišem u ripremi za sljedeću fazu planiranja

Učesnici: Male grupe (isto kao u metodi 2)

Trajanje: 30-40 minuta

Procedura:

- 1 Problemsko područje identificirano u metodi 2 predhodne vježbe služi kao osnova za ovu vježbu. Učesnici bi trebali biti podjeljeni u male grupe, a svaka grupa bi trebala raditi na jednom ili više problemskih područja tokom vježbe.
- 2 Svaka grupa treba početi time što će odabrati jedan osnovni problem u problemskom području. Drugi problemi/izjave bi trebale biti distribuirane u skladu sa tim da li su to osnovni problemi ili efekti koji su rezultirali od osnovnih problema (uzroci su listirani ispod osnovnih problema na stablu, a efekti iznad).
- 3 Idite dublje u detalje. Za uzroke, pitajte: "šta dovodi do toga?". Za efekte, pitajte: "Šta je rezultat toga?".

Diskusija

Neka grupa prezentira i diskutuje svoje zaključke zajedno.

Neki savjeti:

- Napisati slučajeve i efekte problema na post-it naljepnicama, svaki na jednu, i zatim ih zaljepiti na tablu, jer je rijetko moguće postaviti sve probleme u isti raspored po prvi put. Korištenje post-it naljepnica čini ispravke mnogo lakšim.
- Izbjegnite uvrštavanje preuopštenih problema u stablo. (npr. institucionalna korupcija, nedostatak novca) što ima efekte ne samo na to pitanje nego i na druge probleme – tretirajte ih kao opšte loše uslove i pomjerite ih sa strane pored problemskog stabla.
- Za svrhu obuke, možete selektirati samo limitiran broj osnovnih problema koji bi bili uključeni u problemsko stablo (npr. jedan problem po radnoj grupi).

3

Metod 4: Okretanje stabla

Opis: Učesnici obuke treba da definiraju strateške ciljeve i specifične ciljeve konvertujući problemsko stablo u stablo ciljeva.

Učesnici: Male grupe

Trajanje: 30 minuta

Procedura:

- 1 Vježbu obavljaju iste grupe koje su zajedno radile na problemskom stablu. Njihov zadatak je da se konvertuju negativna stanja (uzroci problema) u pozitivna stanja. Na primjer: "nedovoljna obrada otpadnih voda" se može konvertovati u "efektivna obrada otpadnih voda".
- 2 Imajte na umu da stablo ciljeva ne mora biti kompletno ogledalo problemskog stabla. Dva cilja mogu da riješe jedan problem (npr. problem "slabe javne svijesti" bi se mogao preformulisati u "visoka ekološka svijest javnosti" i "dobri informacioni sistemi").

Diskusija

Neka grupe prezentiraju svoje konvertovane izjave: koji problemi su bili teški za konvertiranje u ciljeve? Je li bilo problema sa jezikom ili je problem slabo izražen? Da li postoji opasnost od toga da budemo previše pozitivni?

Metod 5: Ko i kako

Opis: Razvijanje efektivnih strategija za rješavanje problema sa okolišem.

Učesnici: Male grupe (isto kao u metodi 2)

Trajanje: 30-40 minuta

Procedura:

- 1 Nakon određivanja kakva je željena situacija postavljanjem strateških ciljeva i detaljnih ciljeva, potrebno je dati odgovor na dva glavna pitanja: Kako se to obavlja? Ko bi to trebao učiniti?
- 2 Prateći propisanu proceduru (pogledajte sliku 14) u istim grupama kao u predhodne dvije vježbe, učesnici bi trebali razviti akcioni plan.

Neki savjeti:

- Uzmite u obzir sve kategorije akcija — koje se ne koncentriraju samo na tehnička rješenja.
- Ukoliko je potrebno, razmotrite pre-montiranje neke od ciljeva kako bi ih učinili specifičnijim.

SLIKA 9

Oblik akcionog plana

Strateški cilj	Specifični cilj	Indikator	Akcija	Korak	Odgovorna strana	Rok	Cijena	Izvor finansiranja
1			1.1.1	A				
				B				
			1.2.1	A				
				B				
			1.2.2	A				
				B				
			2.2.1	A				

Diskusija:

Grupe prezentiraju i diskutuju o radovima sa drugima.

5

Metod 6: Analiza kriterija

Opis: navikavanje na određeni metod analize kriterija koji se koristi za uspostavljanje prioriteta akcija

Učesnici: U početku svi, zatim male grupe

Trajanje: 20-30 minuta

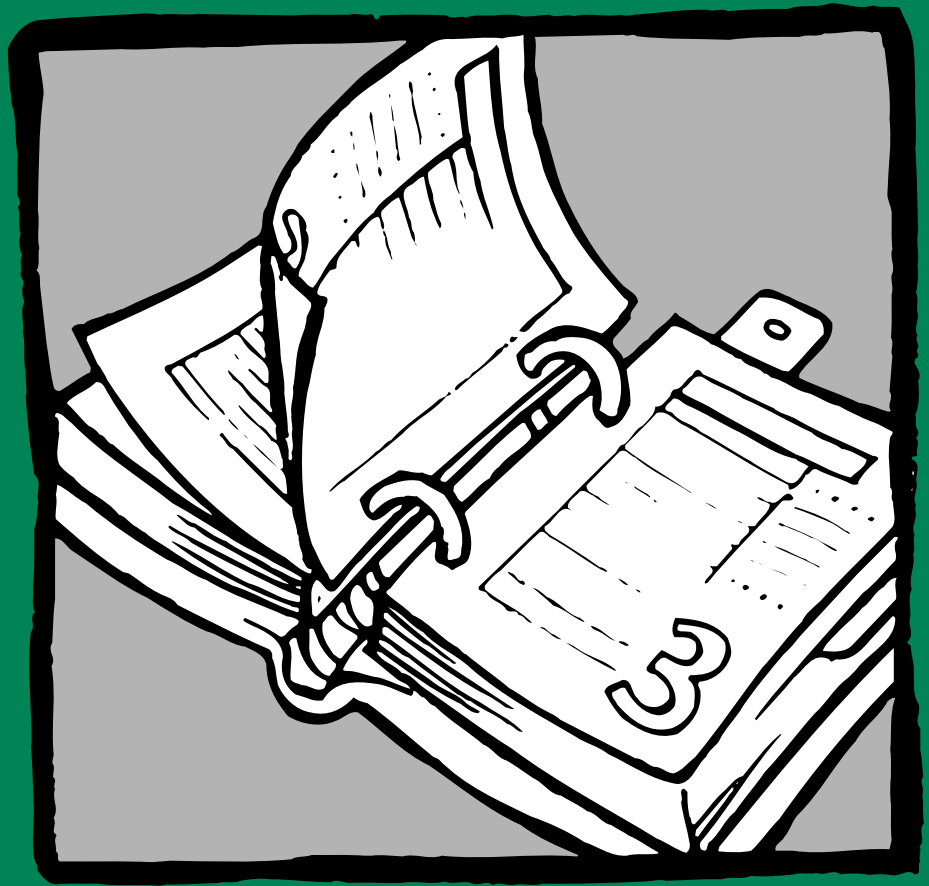
Procedura:

- 1** Ovaj metod dozvoljava prioritiziranje akcija na objektivan način, dok u isto vrijeme reflektuje mišljenje zajednice. Analiza kriterija je efikasan metod za postizanje konsenzusa u grupi.
- 2** Cijela grupa bi trebala odlučiti između tri i pet kriterija (za ovo se može koristiti lista iz prezentacije). Za svaki od odabranih kriterija definirajte tri nivoa važnosti (npr. visok, srednji, nizak).
- 3** Nakon toga, u malim grupama, procjeniti akcije koje su ranije identifikovane u skladu sa kriterijima i odredite prioritete.

Diskusija

Neka grupe prezentiraju svoje radove i međusobno ih prodiskutuju.

6

Primjer Dnevnog reda Radionice

Kako obaviti obuku

Ovaj primjerak dnevnog reda je namjenjen da vam dalje pomogne da skrojite ovu obuku za razvoj programa lokalnog okoliša (LEAP), koristeći različite elemente i metode ovog priručnika. Tačna korist od toga, u kombinaciji sa drugim aktivnostima, trebala bi biti zasnovana na onom što znate, te očekivanjima i iskustvu vaših polaznika, kao i vremenu koje je na raspolaganju za obavljanje svih aktivnosti obuke. Pored tema za obuku, primjer dnevnog reda predlaže aktivnosti koje vašoj obuci mogu pružiti obezbjediti interaktivne elemente.

Primjer Dnevnog reda Radionice: DAN 1

Uvodni sastanak

KATEGORIJA

Ciljevi i pregled obuke

Predstavljanje učesnika

Uvod u LEAP proces

SVRHA

Kratko progledajte dnevni red i pitajte šta su očekivanja učesnika

Medusobno se upoznajete

Upoznajte učesnike sa LEAP koracima

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Dva seta predmeta (olovke, bombone, suveniri iz regije itd). Svaki se učesnik uparuje u timove s drugim učesnikom koji je primio isti predmet i postavlja neko lično i profesionalno pitanje. Nakon toga, svi se zajedno sastavljaju i predstavljaju se grupi.

Prezentacija LEAP procesa (sl.1)

Seminar 1 — Organizacija projekta

KATEGORIJA

Predstavljanje organizacije projekta

Organizacija projekta — primjerak

SVRHA

Objasnite uloge koordinacione jedinice, grupe sudionika i lokalnih vlasti

Diskusujte o strukturama različitih LEAP projekata u zajednicama učesnika, njihovim odnosima i metodama javnog objavljivanja i promocije projekta

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Diskusija po grupama

Seminar 2 — Uspostava grupe sudionika

KATEGORIJA

Predstavljanje grupe sudionika

SVRHA

Objasnite detaljnije ulogu i kompoziciju grupe sudionika, angažovanje članova grupe na njihovom prvom sastanku

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Primjer Dnevnog reda Radionice DAN 1 (nastavak)

Organizacija projekta u lokalnim zajednicama / zajednicama učesnika

Diskutovati kompoziciju grupe sudionika u zajednicama učesnika, angažovanje njenih članova i program prvog sastanka

Diskusije po grupama

Seminar 3 — Preliminarna evaluacija potencijala i ograničenja zajednice

KATEGORIJA

SVRHA

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Predstavljanje SWOT analize

Opišite metod SWOT analize i njegove primjene na preliminarnu evaluaciju potencijala i ograničenja zajednice

Prezentacija

SWOT analiza za zajednicu koja se navodi kao primjer

Zagriйте grupu, uspostavite platformu komunikacije za učesnike i obučite ih za SWOT analizu

Metod 1 — **SWOT analiza**

Seminar 4 — Izvještaj o stanju okoliša

KATEGORIJA

SVRHA

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Predstavljanje izvještaja o stanju okoliša

Opišite glavne komponente izvještaja o stanju okoliša. Diskutujte o specifičnom sadržaju izvještaja o stanju okoliša i praktične aranžmane za pisanje i kompletiranje izvještaja

Prezentacija

Razvoj izvještaja o stanju okoliša iz primjera zajednice

Diskusija po grupama

Seminar 5 — identifikacija problema

KATEGORIJA

SVRHA

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Predstavljanje metodologije identifikacije problema

Opisati osnove identifikacije problema: izvještaj o stanju okoliša, lista pitanja za razmatranje, trenutni i budući problemi

Prezentacija

Identifikacija problema u zajednici koja se koristi za primjer

Obučite učesnike da koriste metod identifikacije problema (glasno razmišljanje, postizanje koncenzusa)

Metod dva: **problemi iz primjera**

Primjer Dnevnog reda Radionice: DAN 1 (nastavak)

Seminar 6 — evaluacija problema

KATEGORIJA

Predstavljanje analize problemskog stabla

Evaluacija problema zajednice koja se koristi kao primjer

SVRHA

Opišite analizu problemskog stabla i njegove primjene u evaluaciji problema

Obučite učesnike u analizi problemskog stabla

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Metod 3: **Uzrok i efekt**

Primjer Dnevnog reda Radionice: DAN 2

Seminar 7 — Uspostavljanje strateških ciljeva specifičnih ciljeva

KATEGORIJA

Predstavljanje analize problemskog stabla

Postavljanje strateških ciljeva u zajednici koja se koristi kao primjer

SVRHA

Opišite analizu stabla ciljeva i njegovu aplikaciju za postavljanje strateških ciljeva i zadataka

Obučite učesnike da definiraju strateške ciljeve i specifične zadatke konvertirajući problemsko stablo u stablo ciljeva

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Metod 4: **Okretanje stabla**

Seminar 8 — Identificiranje akcija

KATEGORIJA

Predstavljanje identifikacije akcija

Razvijanje strategija (akcionih planova) za rješavanje problema sa okolišem u zajednici koja služi za primjer

SVRHA

Upoznajte učesnike sa tipovima akcija i formata opisa

Obučite učesnike za identifikaciju i opisivanje akcija

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Metod 5: **Kako i ko**

Primjer Dnevnog reda Radionice: DAN 2 (nastavak)

Seminar 9 — Uspostavljanje prioriteta za akciju

KATEGORIJA

Predstavljanje uspostavljanja prioriteta za akciju

Uspostavljanje prioriteta za akciju u zajednici koja se koristi za primjer

SVRHA

Naviknite učesnike na analizu kriterija za uspostavljanje prioriteta akcije

Obučite učesnike da koriste analizu kriterija

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Metod 6: **analiza kriterija**

Primjer Dnevnog reda Radionice: DAN 3

Seminar 10 — pisanje LEAP dokumenta

KATEGORIJA

Predstavljanje načina pisanja LEAP dokumenta

Pisanje LEAP dokumenta za zajednicu koja se koristi za primjer

SVRHA

Upoznajte učesnike sa elementima uspješnog LEAP dokumenta

Diskusujte obim i sadržaj LEAP dokumenta, kao i praktične aspekte pisanja dokumenta

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Metod: **Diskusija po grupama**

Seminar 11 — Implementacija i monitoring

KATEGORIJA

Predstavljanje implementacije i monitoringa

Sljedeći koraci

SVRHA

Prezentirajte čvrstu osnovu za implementaciju i monitoring LEAPa

Diskusujte o sljedećim koracima nakon završetka LEAPa

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Prezentacija

Diskusija po grupama

Seminar 12 — Rezimiranje obuke (opšta diskusija)

KATEGORIJA

Rezimiranje obuke

SVRHA

Voditelji obuke rezimiraju obuku i grupa diskutuje specifične LEAP teme.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI

Diskusija po grupama

Regionalni centar za okoliš/životnu sredinu za Centralnu i Istočnu Evropu (REC)

je nezavisna, nepolitička, nestranačka, neprofitna organizacija sa misijom da pomogne pri rješavanju problema vezanih za okoliš/životnu sredinu u Centralnoj i Istočnoj Evropi (CEE). Centar ispunjava ovu misiju time što promovira saradnju između nevladinih organizacija, vlada, biznisa i ostalih učesnika u okolišu/životnoj sredini, podržavajući slobodnu razmjenu informacija i promovisanjem učešća javnosti u procesu donošenja odluka vezanih za okoliš/životnu sredinu.

REC je osnovan 1990 godine od strane Sjedinjenih Američkih Država, Evropske Komisije i Mađarske. Danas, REC se zakonski bazira na Povelji potpisanoj od strane vlada 27 država i Evropske Komisije, i na Međunarodnom Sporazumu sa Vladom Mađarske. REC ima sjedište u Szentendreu, Mađarska, i lokalne kancelarije u svakoj od 15 zemalja korisnica CEE koje su: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Češka Republika, Estonija, Mađarska, Latvija, Litvanija, FYR Makedonija, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija i Srbija i Crna Gora.

Skorašnji donatori su Evropska Komisija i Vlade: Albanije, Belgije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Kanade, Češke Republike, Danske, Estonije, Finske, Francuske, Njemačke, Italije, Japana, Latvije, Litvanije, Holandije, Poljske, Slovenije, Švedske, Švicarske, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država i Srbija i Crna Gora kao i ostale među-vladine i privatne institucije.

**Osnovna obuka u programima
akcija za lokalni okoliš**